

Eshelü'l-makâşid fi esânidi's-şeyh el-vâlid, Tabakâtü'l-Kettâniyyin tarîkaten (Fas'ın muhtelif şehirlerindeki Kettâniyye tarikatı şeyhlerinin biyografilerine dair sekiz ciltlik bir eserdir), *el-Kevâkibü'z-zâhiye fi a'lâmi's-şu'beti'l-Kettâniyye-ti'l-vâfire, Sirâcü'l-mürîdin fi şerhi vir-di's-sâdâti'l-Kettâniyyin, el-Fütûhâtü'l-ğayyûmiyye fi şerhi's-Şalâti'l-ünmüze-ciyye, en-Nefehâtü'l-Muhammediyye fi'l-ğuţabi'l-Bâkriyye, İkfâ'u'n-nübelâ' bi-terâcimi cemâ'atin min 'âlimâti'n-nisâ', Qademü'r-rusûh fi mu'cemi's-şüyûh, Fetħu'l-bârî fi esânidi li-mü'el-fâtî'l-Buĥârî, Levâmî'u'l-le'âlî fi'l-er-bâ'ine'l-Bâkriyyeti'l-âvâlî, et-Teyşir fi esânîdinâ ilâ kütübî't-tefâsîr, et-Tibyân li-fezâ'ili'l-Ķur'ân, Bustânü'l-irfân fi ba'zi mâ yete'allâĥ bi'l-Ķur'ân, el-Cevâhirü's-şeffâfetü'l-ğâliyye fi tef-sîri ba'zi'l-âyâtî'l-Ķur'âniyye, el-Besâtî-nü'z-zâhiyye fi mevlidi nebiyyi'l-in-sâniyye, Delîlü'l-ĥayrât fi's-şalât 'alâ ĥatmi'r-risâlât, el-Fetħu'l-mübîn fi't-tevessül bi-seyyidi'l-mürselîn, el-Ec-vibetü'l-fıĥhiyye ve'l-ĥadişîyye ve's-şüfiyye, Sedyü'l-mürîdin muĥtaşaru Menâzili's-sâ'irin, Ravzü ehli'l-cen-ne fi'l-î'tişâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne, es-Sirâcü'l-münîr fi cem'î mâ 'aşer-tü 'aleyhi min resâ'ili ceddî eş-Şeyh 'Abdilkebir* (Kettânî'nin yazma nüshaları Selâ'daki el-Hizânetü'l-Bâkriyyetü'l-Kettâniyye'de bulunan eserlerinin bir listesi için bk. Muhammed Bâkir el-Kettânî, *Tercemetü's-şeyh*, s. 251-257).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Bâkir el-Kettânî, *Tercemetü's-şeyh Muhammed el-Kettânî eş-şehid: Eşrefü'l-emânî fi tercemeti's-şeyh Sidi Muhammed el-Kettânî*, Rabat 1962, s. 126, 129, 177, 240-246, 251-257; a.mlf., *Ķunyetü'l-müstefid fi mü-himmi'l-esânîd, Tıtvân 1376, tür.yer.; Cırârî, Min A'lâmi'l-fikri'l-mu'âşir bi'l-'Udveteyn: er-Rabâ' ve Selâ, Rabat 1391/1971, II, 101-102; a.mlf., et-Te'lîf ve nehđatiühü bi'l-Maĝrib fi'l-ĥarnî'l-işrin min 1900 ilâ 1972, Rabat 1406/1985, s. 112-119; İdrîs b. Mâhi el-Kaytûni, *Mu'cemü'l-maĥbû'âti'l-Maĝribiyye*, Selâ 1988, s. 299; J. Cagne, *Nation et nationalisme au Maroc*, Rabat 1988, s. 422, 423, 426; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Sellü'n-nişâl li'n-niğâl bi'l-eşyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûh* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 197; a.mlf., *İthâfü'l-mütâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ĥarnî's-sâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, II, 584; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 548; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *Neşrü'l-cevâhir ve'd-dürer fi 'ulemâ'i'l-ĥarnî'r-râbi'* 'aşer, Beyrut 1427/2006, II, 1077; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Muĥammed el-Bâkir", *Ma'lemetü'l-Maĝrib*, Selâ 1425/2004, XX, 6761-6762.*

AHMET ÖZEL

KETTÂNÎ, Muhammed İbrâhim (محمد إبراهيم الكتاني)

Ebü İshâk (Ebü'l-Mezâyâ) Muhammed İbrâhim b. Ahmed b. Ca'fer b. İdrîs el-Hasenî el-Kettânî (1907-1990)

Fas bağımsızlık hareketinin öncülerinden, fıkıh âlimi.

10 Ramazan 1325 (17 Ekim 1907) tarihinde Fas'ta doğdu. İlk eğitiminden sonra Karaviyyîn Camii'nde, diğer bazı mescid ve medreselerde öğrenim gördü, buralarda Arap dili ve edebiyatı, akîf ve dinî ilimler okudu. Hocaları arasında babası, amcası Muhammed b. Ca'fer, amcasının oğlu Muhammed Tâhir b. Hasan, babasının halasının oğlu Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Muhammed b. Abdülkebir İbnü'l-Hâc es-Sülemî, Tâi' İbnü'l-Hâc es-Sülemî, Abdüsselâm b. Ömer el-Alevî, Ebü Şuayb ed-Dükkâlî, Ahmed b. Me'mûn el-Belgaysî, Muhammed b. Abdülmeccid el-Aksabî, Muhammed b. Arabî el-Alevî gibi âlimler anılır. Karaviyyîn'de okurken Ebü Şuayb ed-Dükkâlî ve Muhammed b. Arabî el-Alevî başta olmak üzere ıslah yanlısı hocalarının da etkisiyle Muhammed Gâzî, Abdülazîz b. İdrîs, Muhammed Muhtâr es-Süsî, Allâl el-Fâsî gibi arkadaşlarıyla ıslah ve bağımsızlık hareketini başlatan gençler arasında yer aldı. Fas'taki bu hareketle Rabat'ta Ahmed Belâferîc, Tıtvân'da Abdüsselâm Benûne ve kardeşi Muhammed Benûne'nin liderlik ettiği hareketler arasında bağlantı kurulmasını sağladı. 1930'da Karaviyyîn'de mezuniyet imtihanını kazandıkları halde Fransız sömürge yönetimi tarafından kendilerine diploma verilmesi, bağımsızlık yanlısı hareketlerde bulunmayacaklarına dair bir belge imzalamaları şartına bağlanınca arkadaşları Abdülazîz b. İdrîs ve Allâl el-Fâsî ile birlikte bu teklifi reddetti. Babasının imamlık ve vâizlik yaptığı Bû Ukde Mescidi'nde aynı görevleri yerine getirdi, ders verdi. Ayrıca Karaviyyîn Camii'nde vâizlik yaptı. 1935'te Cezayir'in Tilimsân şehrinde toplanan IV. Kuzey Afrika Müslüman Talebeleri Kongresi'ne katıldı; burada Cezayir bağımsızlık hareketi liderlerinden Muhammed Beşîr el-İbrâhimî ve Cem'iyetü'l-ulemâi'l-müslimîn lideri Abdülhamîd b. Bâdîs'le tanıştı; sömürgeciliğe karşı iki ülke arasında yardımlaşma ve iş birliği imkânları konusunda onlarla görüştü. Bağımsızlık yanlısı siyasal görüş ve faaliyetleri sebebiyle 1936-1955 yılları arasında Fas, Setât, Cedîde, Dârülbeyzâ,

Miknâs, Rabat ve diğer bazı yerlerde toplam sekiz yıl süren hapis ve sürgün hayatı yaşadı, işkenceye uğradı.

Kettânî, Kral V. Muhammed'in Madagaskar'daki sürgünden dönüp tekrar tahta oturması üzerine (1955) Rabat'ta *el-'Alem* gazetesine yazar olarak tayin edildi. Fransız yönetiminin kendisine vermediği Karaviyyîn diplomasını aldı. 1957'de Rabat Umumî Kütüphanesi'nin yazmalar bölümüne müdür oldu ve emekliye ayrılıncaya kadar görevini sürdürdü. Bu sırada ülkedeki çeşitli mescid ve zâviyeler yanında Cezayir, Libya, Türkiye, Suudi Arabistan, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Hindistan, Endonezya, Malezya, İtalya, İspanya, Fransa, Almanya, İsviçre, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nde Harvard ve Princeton üniversitelerinde yazma eserler konusunda araştırmalarda bulundu. Rabat Kraliyet Kütüphanesi, Temgrüt'taki ez-Zâviyetü'n-Nâsiriyye, Cebelülayyâş'deki ez-Zâviyetü'l-Hamzaviyye, Miknâs ve Tâze ulucamilerinin kütüphaneleriyle diğer yerlerdeki nâdir yazmaları bulup ortaya çıkardı. Ülkede bazı bölgele-re yaptığı seyahatlerde Muhammed Haccî ve Muhammed el-Menûnî gibi yazma ve tahkik konusunda uzman kişiler kendisine yardımcı oldu. Uluslar arası sempozyum ve kongrelere katılarak özellikle yazmalar konusunda ilgi çeken tebliğler sundu. Rabat'ta V. Muhammed Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. el-Medresetü'l-idâriyye ve Ma'hedü'd-dürüsü'l-ulyâ'da, ayrıca Rabat'ta V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat ve Hukuk fakültelerinde ders verdi. Maĝrib Kraliyet Akademisi'ne üye seçildi. Hukuk ve eğitim alanında yeni düzenlemeler yapan komisyonlarda görev aldı. Bu arada siyasî faaliyetlerini de sürdürdü; Kütletü'l-ameli'l-vatanî ve el-Hizbü'l-vatanî'ye, Hizbü'l-istiklâl'in millî meclisiyle merkez komitesine üye seçildi. el-Lecnetü'l-Maĝribiyye li-müsânedeti'l-kifâhi'l-Fi-

Muhammed İbrâhim el-Kettânî

listini ve Cem'iyetü şebâbi'n-nehdati'l-İslâmiyye'nin kurucuları arasında yer aldı. 1957'de Abdullah Kennûn başkanlığında tanınmış âlimlerin yer aldığı resmî bir heyetle Haremeyn'e giderek hac farızasını eda etti. Bu vesileyle Şam, Beyrut ve Kahire'ye gitti. 29 Rebûlâhîr 1411 (18 Kasım 1990) tarihinde Rabat'ta vefat eden Kettânî, Şühedâ Kabristanı'nda defnedildi. Vefat ayının bazı kaynaklarda cemâziyelevvel şeklinde kaydedilmesi (Hamza b. Tayyib el-Kettânî - M. Hamza b. Ali el-Kettânî, XX, 6761) yanlış olmalıdır. Zira amcasının torununun oğlu Ali b. Muhammed Müntasir el-Kettânî, *İnbi'âşü'l-İslâm fi'l-Endelüs* adlı eserine onun yazdığı uzun girişten sonra bu yazısını tamamlayamadan 29 Rebûlâhîr'de vefat ettiğini belirtir (*İnbi'âşü'l-İslâm*, s. 20; ayrıca bk. İbnü'l-Hâc, s. 140).

Kettânî, Muhammed Abduh, Cemâled-dîn-i Efgânî, M. Reşîd Rızâ gibi islah yanlısı âlimler yanında özellikle hocaları Ebû Şuayb ed-Dükkâlî ve Muhammed b. Arabî el-Alevî'nin etkisinde kalarak Selefi anlayışı benimsemiş, mezheplere karşı saygılı olmakla birlikte körü körüne taklidi reddetmiş ve kurumsal ictihadi savunmuştur. Zâhiriyye mezhebi üzerine yaptığı çalışmalar da bu yaklaşımıyla ilgilidir. Müslümanların geçmişte olduğu gibi çağdaş uygarlığın oluşmasına etkin biçimde katılmaları ve bu yönde bir eğitim öğretim programının uygulanması gerektiği görüşündedir. Kettânî'nin öğrencileri arasında amcasının torunu Muhammed Müntasir, amcasının oğlu İdrîs b. Muhammed, tarihçi Abdülvehhâb b. Mansûr, düşünür Muhammed el-Habâbî, Muhammed b. Şakrûn ve Abdülhâdî Bû Tâlib gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Babasından ona kalan, kendisinin değerli eserlerle zenginleştirdiği kütüphane çocuklarına intikal etmiştir. İbn Sûde, hakkında bilgi verdiği birçok eseri onun kütüphanesinde gördüğünü veya onun kendisine bildirdiğini yazmıştır.

Kettânî'nin oğlu Hâlid ile amcasının torununun oğlu Ali b. Muhammed Müntasir onun vefatı sırasında yapılan konuşmaları, gazetelerde çıkan yazıları, İstiklâl Partisi tarafından bir süre sonra düzenlenen anma toplantısındaki konuşmaları, bazı araştırma ve yazılarını *el-Allâme el-mücâhid Muhammed İbrâhîm el-Kettânî: Hayâtü 'ilm ve cihâd* adıyla kitap haline getirmişlerdir (Dârülbeyzâ 1992; *el-Allâme el-mücâhid Muhammed İbrâhîm el-Kettânî: Kışşatü te'sisi'l-hareketi'l-vaţaniyye ve'l-hareketi's-Selefiyye bi'l-Mağrib ve nebze 'an târihi 'ilmi'l-mek-*

tebât ve'l-maḥtûât, Rabat 2007). Abdül-latif el-Katbiyevî, Rabat V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *el-Üstâz Muhammed İbrâhîm el-Kettânî: Hayâtühû, âşârühû ve cühûdühû fi'l-baḥş ve't-taḥkîk* (1980-1981) adıyla bitirme tezi hazırlamış, çocukları ve arkadaşları da tanıtım amacıyla bir web sitesi kurmuştur (<http://el-kettani.com>).

Eserleri. Kettânî'nin bir kısmı basılabilen eserleri çocuklarına intikal eden özel kütüphanesinde. **Telif:** 1. *Min zikreyâti secenin mükâfih fi 'ahdi'l-ḥimâyeti'l-Fransiyye el-bağîz bi'l-Mağrib ev Eyyâmü Kûlmîme* (Rabat 1397/1977). 2. *en-Nazariyyetü'l-âmmeli's-şer'ati'l-İslâmiyye*. V. Muhammed Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde verdiği İslâm hukukuyla ilgili derslerden oluşan iki ciltlik bu eserde, klasik İslâm hukuk sisteminde ayrı ayrı ele alınan konuların belirli teoriler altında incelenebileceği ve İslâm hukukunun çağdaş gelişmelere uygulanabilecek bir yapıya sahip olduğu dile getirilmektedir. 3. *Ṭabaḳâtü'l-müctehidin ve a'dâ'u't-taklîd fi'l-İslâm*. Yaklaşık kırk yıllık bir mesainin ürünü olan, başlangıçtan zamanımıza kadar İslâm'da ictihada çağrı düşüncesinin ele alındığı beş ciltlik eserde yaklaşık 5000 biyografiye yer verilmiştir. 4. *Da' ve ilâ istiqlâli'l-fikr fi'l-İslâm*. Eserde insanı yaratılış amacı konusunda duygularını ve aklını kullanmaya davet, delile dayanma, delil olmadan geçmiş nesilleri ve din âlimlerini taklitten, zan ve hevâyâ uymaktan uzak durma gibi İslâm'ın temel ilkeleri ve bağımsız düşünce karşısındaki engeller üzerinde durulmaktadır. 5. *Mü'ellefâtü'l-İmâm İbn Hazm el-Endelüsî ve resâ'ilühû beyne enşârihi ve ḥuşûmih*. Eserde İbn Hazm'ın kayıp, mevcut, yazma ve matbu bütün eserleri, bunlara atıfta bulunan kaynaklar, İbn Hazm'a nisbeti yanlış veya şüpheli olan eserler hakkında bilgi verilmiş, zaman zaman bunlardan parçalar iktibas edilmiştir (ilk kısmı, *eş-Seḳâfeti'l-Mağribiyye*, sy. 1 [Rabat 1970], s. 83-107). 6. *Ṭalâ'î'u'l-yakāzati'l-Mağribiyye ev Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî ve's-Selefiyye*. İslahçı Selefiyye düşüncesinin özellikle Magrib'de oynadığı rol ve bu konuda Ebû Şuayb ed-Dükkâlî'nin çabalarıyla ilgilidir. 7. *Neş'etü'l-fikri'l-İslâmî el-ḥadîş*. Rabat V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1969-1970 yılında verdiği derslerden oluşan eserde Muhammed b. Abdülvehhâb'dan Muhammed Abduh'a kadar yeni İslâm düşüncesinin ortaya çıkışı, bu konuda tanınmış âlim ve dü-

şünürlerin hayatı ve fikirleri anlatılır. 8. *Te'avvurü'l-kitâbi'l-İslâmî fi'l-âşri'l-ḥadîş*. Selefi hareketin ortaya çıkışı ve bunun İslâm araştırmalarının gelişmesi konusundaki etki ve önemiyle ilgilidir. 9. *Fazlü Câmî'ati'l-Ḳaraviyyîn fi'd-difâc 'ani's-siyâdeti'l-vaţaniyye ḥilâle'l-âşr*. 10. *Min zikreyâti 'an neş'eti'l-hareketi'l-vaţaniyye bi'l-Mağrib*. Fas'ta sömürgeciliğe karşı bağımsızlık hareketinin ele alındığı eserde bazı kişiler, olaylar, tarihler, belge niteliğindeki fetvalar, cuma hutbeleri, eserler, şiirler bir araya getirilmiştir. 11. *Fihrisü maḥtûâtü'l-ʿArabiyyeti'l-maḥtûza fi'l-Ḥizâneti'l-ʿâmmeli'r-Rabâṭ*. Kettânî'nin, Rabat Umumi Kütüphanesi'ne 1954-1958 yılları arasında giren 2000'i aşkın yazma eseri Sâlih et-Tâdilî ile birlikte tavsif ettiği iki ciltlik eserin kütüphane katalogunun IV. cildini oluşturan ilk cildi hazırlayanların adı yazılmadan basılmış (Rabat 1973), serinin V. cildini teşkil eden II. cildi ise adları anılarak yayımlanmıştır (Dârülbeyzâ 1997). 12. *Fihrisü mecmû'atin mine'n-nuşûşi'l-mevcûde fi'l-maḥtûâtü'l-Mağribiyye*. UNESCO'nun isteğiyle hazırlanan bu kitapta Afrika siyasal ve kültürel tarihini ortaya çıkarmak amacıyla coğrafî, tarihî, siyasî ve kültürel metinler bir araya getirilmiştir. 13. *Selefiyyetü'l-İmâm Mâlik*. Kettânî'nin Rabat'ta 1971'de İmam Mâlik Haftası münasebetiyle verdiği bir konferansın metnidir (nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, Kettânî ailesinden diğer bazı âlimlerin İmam Mâlik'le ilgili üç eseriyle birlikte, Beyrut 2007). Müellifin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Vâlidî kemâ 'aref-tühû*, *Ebû Şu'ayb ed-Dükkâlî kemâ 'areftuhû*, *Keyfe istetâ'ul-müslîmin el-muḥâfaza 'ale'n-naşî'l-Ḳur'ânî*, *Fihrisü şüyûhi fi 'ulûmi'l-Ḳur'an ve'l-ḥadîş*, *el-Evşâfû'l-bed'ia li'l-ef'âli'l-fezî'a*, *el-İmâm el-İbrâhîmî*, *'Abdülhâdî el-'Irâkî el-mükâfihî'l-vefî*.

Kettânî şu eserleri de ihtisar etmiştir: Süleyman b. Muhammed el-Havvât eş-Şef-şâvenî, *el-Büdüru'd-dâviye fi a'lâmi'z-zâviyeti'd-Delâ'iyye*; Abdullah b. Ömer el-Ayyâşî, *el-İḥyâ ve'l-inti'âş fi terâcimi sâdâti zâviyeti Âyt 'Ayyâş*; Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, *ed-Devâhi'l-medhiyye li'l-fıraḳi'l-maḥmiyye*; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *en-Nübzetü'l-yesiretü'n-nâfi'a elletî hiye li-estâri ahvâli's-şu'beti'l-Kettâniyye râfi'a*; İbn Abdüsselâm ed-Der'î en-Nâsirî, *el-Mezâyâ fîmâ ḥadeşe mine'l-bida' bi-Ümmi'z-zevâyâ*; İbn Zekrî el-Fâsî, *es-Seyfû's-şârim fi'r-red 'ale'l-mübtedi'iz-zâlim*; Ahmed

b. Muhammed el-İmrânî, *Fihrist*; Muhammed b. Abdullah el-Mekkûdî, *el-İrşâd ve'l-beyân fi reddi mâ enkerühü'r-rü'esâ'ü min ehli'z-zamân.*

Neşir: Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-lâ'âm fi-men büyî'a kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm* (Mağrib tarihiyle ilgili üçüncü kısım, *Târîhu'l-Mağribi'l-Ârabî fi'l-âşri'l-vasîf* adıyla, Dârülbeyzâ 1964, 1980, Ahmed Muhtâr el-Abbâdî ile birlikte); İbn İzârî el-Merrâkûşî, *el-Beyânü'l-muğrib fi aḥbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib* (Muvahhidler'le ilgili kısım, Tıtvân 1956-1960, 1963, Muhammed b. Tâvît et-Tıtvânî ve A. Huici Miranda ile birlikte); Dârülbeyzâ-Beyrut 1985, Muhammed b. Tâvît et-Tıtvânî, Abdülkâdir Zemâme ve Muhammed Züneybir'le birlikte); Muhammed Mâülayneyn eş-Şinkîti, *el-Ce'sû'r-rabîi fi'n-niḡâl'an Mağribiyyeti Şinkîti* (Dârülbeyzâ 1376/1957); Tâlib Muhammed b. Ebû Bekir el-Bertellî el-Velâti, *Fethu's-şekûr fi ma'rifeti a'yâni 'ulemâ'i't-Tekrûr* (Beyrut 1401/1981, Muhammed Haccî ile birlikte); *Manzûmetü İbn Hazm fi kavâ'idî uşûli fıkhi'z-Zâhiriyye* (MMA [Kahire], XXI/1 [1395/1975], s. 149-151); *Şezerât min Kitâbi's-Siyâse el-meḡûde l'İbn Hazm* (üç yazma içinde yer alan on yedi metinden oluşur; *Mecelletü Ma'hedi Mevlây el-Hasan li'l-ebḡâsi'l-Mağribiyye*, sy. 5 [Tıtvân 1960], s. 94-107); Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *Taḡvimü'l-lisân* (bir kısmı, Abdülazîz Binabdullah ile birlikte, *el-Lisânü'l-Ârabî*, VII/1 [Rabat 1389/1970], s. 415-437).

Makale: Kettânî'nin bazı önemli makaleleri şunlardır: "el-Kitâbü'l-Mağribî ve kıymetühü" (*el-Baḡşü'l-ilmî*, II/4-5 [Rabat 1384-1385/1965], s. 9-75; *el-Lisânü'l-Ârabî*, sy. 3 [Rabat 1385/1965], s. 184-207; nşr. Muhammed Hamza b. Ali el-Kettânî, *el-Hikme*, XII [Medine 1997], s. 325-400); "Cevle fi'l-maḡtûḡâtî'l-Ârabîyye bi-İsbânyâ (Madrid)" (*Da'vetü'l-haḡ*, IX/9-10 [Rabat 1386/1966], s. 82-87; X/1 [1386/1966], s. 48-98; X/2, s. 93-98; X/3 [1386/1967], s. 92-97; X/5, s. 53-58); "el-Maḡtûḡâtü'l-Ârabîyye fi'l-âlem: Ṭab'atü duri'l-maḡfûzât fi'l-Mağrib ve 'alâkâtühâ bi-dirâseti târihi'l-Mağrib" (MMA [Kahire], XIII/2 [1387/1967], s. 195-210; Fr. trc. *Hesperis-Tamuda*, IX/3 [1968], s. 459-468); "Mü'elleftü'l-İmâm Ebî 'Abdillâh el-Mâzerî bi'l-mektebâti'l-Mağribiyye" (*el-Menâhil*, III/6 [Rabat 1396/1976], s. 323-330).

Muhammed Hamza b. Ali Müntasır el-Kettânî, müellifin aşağıda anılan makalelerini bir araya getirip ictihad ve ictihad tarihine dair hacimli bir girişle birlikte el-

İctihâd ve'l-müctehidûn fi'l-Endelüs ve'l-Mağrib adıyla neşretmiştir (Beyrut 2004): "Mü'elleftü'l-İmâm İbn Hazm el-Endelüsî ve resâ'ilühü"; "Hel essere İbn Hazm fi'l-fikri'l-Mesîḡi" (*el-Beyyine*, I/2, Rabat 1381/1962, s. 68-87; Fr. trc. Germain Ayache, *Hesperis-Tamuda*, IV/3, 1963, s. 269-287); "Beyne yedeyi şezerât min Kitâbi's-Siyâse el-mefkûd l'İbn Hazm"; "Ebû 'Abdillâh İbnü'l-Münâşif el-müctehidü'l-Mağribi: Ḥayâtühü ve âşârühü ve menhâhü fi'l-ictihâd" (*el-Baḡis*, II/2, Rabat 1392/1972, ayrı basım, 72 sayfa); "Şafḡa meḡûle min târihi'l-fikri'l-İslâmî: Ḥavle kitâbeyn ḡammeyn: el-Mevridü'l-ahlâ fi'ḡtisâri'l-Muḡallâ l'İbn Hazm ve el-Kıdhu'l-mu'allâ fi ikmâli'l-Muḡallâ l'İbn Ḥafîl" (*Da'vetü'l-haḡ*, I/6, Rabat 1377/1957; I/7, 1377/1958; MMA [Kahire], IV/2 [1958], s. 309-344; Fr. trc. A. Faure, *Hesperis*, XLV/3-4, 1954, s. 298-328); "Ḥavle Kitâbi'l-Kidhi'l-mu'allâ fi ikmâli'l-Muḡallâ" (*Da'vetü'l-haḡ*, III/6, 1379/1960, s. 52-53; Fr. trc. A. Faure, *Hesperis-Tamuda*, II/1, 1961, s. 161-170); "İhyâ'ü'l-ictihâd bi-ictibârihi ḡâ'ideten min kavâ'idî't-tefkîr fi'l-İslâm" (*Mecelletü'l-Ekâdimiyye*, sy. 1, Rabat 1404/1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delîlü mü'errîhi'l-Mağribi'l-aḡşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 45, 51, 72, 95, 109, 118, 184, 198, 240, 241, 249, II, 329, 436, 442, 455, 480, 489; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Ârabî*, Rabat 1399/1979, I, 192-201; Menûni, *Mezâhiru yaḡazati'l-Mağribi'l-ḡadîs*, Beyrut 1405/1985, I, 355; J. Cagne, *Nation et nationalisme au Maroc*, Rabat 1988, s. 97, 353, 355, 358; Latifa Benjeloun-Laroui, *Les bibliothèques au Maroc*, Paris 1990, s. 311; İbnü'l-Hâc Muhammed b. Fâtmi es-Sülemî, *İs'âfû'l-iḡvânî'r-râḡibîn bi-terâcimi sülletin min 'ulemâ'i'l-Mağribi'l-mu'âşürîn*, Dârülbeyzâ 1412/1992, s. 135-140; Ahmed-Chouqui Binebine, *Histoire des bibliothèques au Maroc*, Rabat 1992, s. 214-215; Ali Müntasır el-Kettânî, *İnbî'âşü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, İslâmâbâd 1413/1992, s. 20; Allâl el-Fâsi, *el-Ḥarekâtü'l-istiklâliyye fi'l-Mağribi'l-Ârabî*, Rabat 1993, s. 258, 307; M. Haccî, *Cevlât târiḡiyye*, Beyrut 1995, s. 437-444; Ahmed el-Alâvine, *Zeylül-Â'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 163-164; a.mlf., *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 258; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-Â'lâm*, Beyrut 1999, s. 218; Abdülkerîm Gallâb, *Târîhu'l-ḡareketi'l-vaḡaniyye bi'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1420/2000, I, 178, 179; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşürîn: Veḡyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 524-526; Hadîce Harekât, "Muḡammed İbrâhîm el-Kettânî", *Meusû'atü'l-ḡareketi'l-vaḡaniyye ve'l-muḡâveme ve ceḡşî't-taḡrîr bi'l-Mağrib*, Rabat 2009, II/6, s. 810-817; Hasan es-Sâdikî, "Muḡammed İbrâhîm el-Kettânî", a.e., II/6, s. 818-820; Hamza b. Tayyib el-Kettânî – M. Hamza b. Ali el-Kettânî, "Kettânî, Muḡammed İbrâhîm", *Ma'emetü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6760-6761. AHMET ÖZEL

KETTÂNÎ, Muhammed Müntasır

(محمد المنتصر الكتاني)

Ebû Alî (Ebû'l-Fazl) Muhammed el-Müntasır-Billâh
b. Muhammed ez-Zemzemî
b. Muhammed el-Kettânî
(1914-1999)

Faslı hadis ve fıkıh âlimi.

12 Rebîülevvel 1332'de (8 Şubat 1914) Medine'de doğdu. İdrîsî ve Hasenî nisbeyle de anılır. 1918'de dedesi Muhammed b. Ca'fer'in maiyetindeki ailesi Medine'den göç ederek Şam'a yerleşti. İlk eğitimini orada aldı, Kur'an'ı ezberledi, dedesinin ve Şam ulemâsının derslerine devam etti. Ailesinin 1926 yılı sonlarında göç ettiği Fas'ta tahsilini sürdürdü; dedesinin Karaviyyîn Camii'ndeki *el-Müsned* dersleriyle babasının ve devrin âlimlerinin hadis, tefsir, fıkıh, dil ve tarih derslerini takip etti. Bu maksatla Tanca, Zerhûn, Miknâs, Merakeş, Tıtvân, Rabat ve Selâ gibi şehirleri dolaştı. 1929'da Cezayir'e yaptığı seyahatle ilgili gözlemlerini kitap haline getirdi. Genç yaşta Fransız sömürge yönetimine karşı düzenlenen gösterilere katıldı, bu arada tutuklandı, ilk millî direniş hareketlerinin içinde yer aldı. 1933'te babasıyla Şam'a gitti ve oradaki âlimlerden, daha sonra Kahire'de iki yıl kalarak Ezher hocalarından faydalandı. Ders ve icâzet aldığı birçok âlim arasında *er-Risâletü'l-müsteḡrafe* ve *Selvetü'l-enfâs* müellifi dedesi, ayrıca babası, amcası Muhammed Mekki el-Kettânî, Bedreddin el-Hasenî, Muhammed Bâkir el-Kettânî, Ali ed-Dakr, Muhammed Sıddîk el-Gumârî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, Muhammed Ebû Zehre, Zâhid Kevserî, Muhammed Bahît el-Mutîî anılabilir.

Kettânî memleketine dönünce Fas, Selâ ve Tanca şehirlerinde medreseler kurdu, bazılarını yönetti; birçok camide hadis, fıkıh, tefsir ve İslâm düşüncesine dair dersler verdi. Mâlikî fıkıhını iyice öğrendikten sonra Zâhiriyye fıkıhına yöneldi ve on iki yıl boyunca İbn Hazm'ın *el-Muḡallâ's*ını okuttu. Rabat'ta Yüksek Şer'î İstînaf Mahkemesi'nde çalıştı ve Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Ma'hedü'd-dirâsâti'l-Mağribiyyeti'l-ulyâ adlı enstitünün hukuk ve edebiyat bölümünde Mâlikî fıkıhı ve İslâm medeniyeti dersleri verdi. 1943'te Hizbü'l-hilâfe adıyla bir parti kurdu, başarılı olamayınca partiyi kapatıp 1950'de Hizbü's-şûrâ ve'l-istiklâl'e katıldı. 1955'te tekrar Şam'a gitti; Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde tefsir, hadis ve fıkıh dersle-